

К. Е. Өтепберген, Г. Б. Нұрсейтова

ТӘУЕКЕЛДІ БАСҚАРУ

Оқу құралы

Алматы 2015

К. Е. Өтепберген
Г. Б. Нұрсейтова

ТӘУЕКЕЛДІ БАСҚАРУ

Оқу құралы

Алматы
«Қазақ университеті»
2015

ӘОЖ 330.1(075.8)

КБЖ 65705я+3

Ө-84

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
экономика және жоғары бизнес мектебінің Ғылыми кеңесі және
Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен ұсынылған
(№3 хаттама 4 наурыз 2015 жыл)*

Пікір жазғандар:

экономика ғылымдарының докторы, профессор **Ө.Қ. Шеденов**
экономика ғылымдарының докторы, академик **Ж.Ж. Сулейменов**
экономика ғылымдарының докторы, профессор **Г.И. Баймахамбетова**

Өтепберген К.Е.

Ө-84 Тәуекелді басқару: оқу құралы / К.Е. Өтепберген, Г.Б. Нұрсейтова. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 107 б.

ISBN 978-601-04-1302-3

Оқу құралы экономика мамандығы бойынша білім алушылар мен тәуекелді басқару саласындағы мамандарға арналған. Оқу құралында келесі мәселелер қарастырылған: тәуекелдің мәні мен мазмұны; оның пайда болу себептері мен факторлары; тәуекелді басқару қағидалары мен негізгі ережелері; тәуекел түрлері мен жіктелуі, оларды басқару әдістері; тәуекелді сандық және сапалық талдау; тәуекелді хеджирлеу; форвардтық және фьючерстік келісімшарттар құру. Тәуекел деңгейін төмендету мақсатында әртүрлі әдістер қолданылады, оның ішінде тәуекелді эксперттік талдау; ми шабуылы; шешім қабылдаудың сценарийлер әдісі және т.б.

ӘОЖ 330.1(075.8)

КБЖ 65705я+3

ISBN 978-601-04-1302-3

© Өтепберген К.Е., Нұрсейтова Г.Б., 2015

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2015

КІРІСПЕ

Тәуекел қоғамның экономикалық, әлеуметтік, саяси өмірінің ажырамас бөлігі бола отырып, нарық жағдайында қызмет ететін кез келген ұйымның бағыттары мен қызметтерінің барлық салаларында кездеседі. Осыған байланысты ұйымның тиімді қызмет ету жағдайының бірі басшылықтың ғылыми негізге сүйене отырып тәуекелді тиімді басқаруы, бақылауы, талдауы және болжауы болып табылады. Тәуекел басқарумен байланысты және тікелей басқарушылық шешімге ықпал етеді.

Ең жоғары табыс тауып, нарықта алдыңғы орынға ие болуға талпынатын ұйымдар тәуекелді басқарудың жаңа жолдары мен көзқарастарынан, өзгерістерінен шетте қалмайды. Нәтижесінде, ұйым мақсатына жетуге кері әсер ететін барлық ішкі және сыртқы тәуекелдерді қарастырып, оларды төмендетуге тырысады.

Тәуекелді тиімді басқару арқылы ұйымның бәсекеге қабілеттілігін жоғарылатуға болады. Тәуекелден бас тарту әрқашан тиімді және жалғыз жол болып табылмайды. Тәуекелмен үнемі және мақсатты түрде жұмыс істеу керек.

Тәуекелді басқару үдерісі ұйымның қажетті шарттарын қалыптастыруға бағытталған. Тәуекелді басқару үшін олардың мәнін түсіну, тәуекелді басқару жүйесін қалыптастыру тәсілдерін, тәуекелді басқару мен бағалау әдістерін білу керек.

XXI ғасырдан бастап экономикалық қатынастар күшейе түскені сөзсіз. Сол себептен осы пәннің қажеттілігі туындады.

Оқу құралы элективті пәндерге сәйкес құрастырылған және экономика мамандығы бойынша білім алушылар мен тәуекелді басқару саласындағы мамандарға арналған.

Оқу құралының мақсаттары: тәуекелді басқару жүйесі туралы кешенді көзқарас қалыптастыру; тәуекелді басқару мен баға-

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	3
1-тарау. ТӘУЕКЕЛДІҢ ТҮСІНІГІ, МӘНІ ЖӘНЕ МАЗМҰНЫ	5
1.1. Экономика мен бизнестегі тәуекелдің мәні мен мазмұны	5
1.2. Тәуекелдің пайда болу себептері мен факторлары	12
1.3. Тәуекелді басқару қағидалары мен негізгі ережелері	14
1.4. Кәсіпкерлік қызметіндегі тәуекел мен белгісіздік	18
2-тарау. ТӘУЕКЕЛДІҢ ЖІКТЕЛУІ ЖӘНЕ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІ	21
2.1. Тәуекел түрлері және жіктелуі	21
2.2. Тәуекелді басқару жүйесі	31
2.3. Тәуекелді басқару әдістері	33
3-тарау. ТӘУЕКЕЛДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ	37
3.1. Тәуекелді талдау	37
3.2. Тәуекелді сәйкестендіру және бағалау әдісі	41
3.3. Тәуекел дәрежесін анықтау	46
3.4. Тәуекелді сандық бағалау әдістері	55
3.5. Тәуекелді хеджирлеу	64
3.6. Форвардтық және фьючерстік келісімшарттар	68
4-тарау. ТӘУЕКЕЛ ДЕҢГЕЙІН ТӨМЕНДЕТУ ӘДІСТЕРІ	74
4.1. Тәуекелді эксперттік талдау әдісі	74
4.2. Ми шабуылы әдісі	76
4.3. Шешім қабылдаудың сценарийлер әдісі	78
4.4. Дельфи әдісі	81
4.5. Шешімдер ағашын құру әдісі	87
4.6. Тәуекелді деңгейін төмендету әдістері	90
4.7. Тәуекел мен белгісіздік жағдайында онтайлы жобаны минимакс әдісімен таңдау	92
ӘДЕБИЕТТЕР	105

Оқу басылымы

Өтепберген Кенжехан Ерқасымқызы
Нүрсейтова Гүлмира Бектұрғанқызы

ТӘУЕКЕЛДІ БАСҚАРУ

Оқу құралы

Редакторы *Г. Рүстембекова*
Компьютерде беттеген
және мұқабасын көркемдеген *Қ. Өмірбекова*

Мұқабаны безендіруде қолданылған сайт
www.fb.ru

ИБ №8391

Басуға 23.07.2015 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84 1/16.
Көлемі 6,68 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс. Тапсырыс № 1925.

Таралымы 280 дана. Бағасы келісімді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды